

Het Handboek Hoger Bereik in de praktijk

Een analyse aan de hand van samenwerking met kinderopvangorganisaties

Inleiding

Dit artikel vergelijkt de werkwijze van het Tel mee met Taal project *Samenwerken met ouders in de kinderopvang* met de werkwijze zoals die beschreven staat in het Handboek Hoger Bereik. Het doel van deze vergelijking is om de adviezen in het handboek aan te scherpen voor projecten waarin herkennen en doorverwijzen naar passend aanbod niet direct centraal stond, maar het opbouwen van het educatieve partnerschap tussen kinderopvangorganisaties en ouders het eerste doel was, met begeleiding door de bibliotheek. Onze overtuiging is namelijk dat herkennen en doorverwijzen alleen mogelijk is als kinderopvang en ouders een vertrouwensband opbouwen en daar draagt educatief partnerschap aan bij.

In dit Tel mee met Taal project is een intensieve samenwerking met twee kinderopvangorganisaties met in totaal drie locaties tot stand gebracht, met als doel om de (taal)ontwikkeling van de kinderen van deze ouders te stimuleren en om ouders bewust te maken van hun rol als het gaat om rijke interactie en een rijk educatief thuismilieu. Dit doel is bereikt door aanbod te ontwikkelen dat specifiek gericht is op de interactie tussen ouder en kind en door bijeenkomsten te ontwikkelen die op die bewustwording ingaan.

Kenmerkend voor de manier van werken in het project was dat er geen vastomlijnd plan was, maar dat stappen pas gezet werden na een evaluatie en analyse van de vorige stappen. Deze manier van werken lijkt erg op de iteratieve werkwijze die in het Handboek Hoger Bereik wordt beschreven (Lost Lemon, 2018). Hoewel we het Handboek niet altijd hebben ingezet in het project, is het op basis van de constatering dat de werkwijzen op elkaar lijken, toch interessant om te zien in hoeverre de werkwijze uit het Handboek gevolgd is.

Het artikel start met een beschrijving van de stappen die de projectpartners (Biblionet Drenthe/bibliotheek Coevorden, ITTA, Gans Anderz en Kinderwereld) hebben genomen. Deze stappen vergelijken we vervolgens met een deel van het handboek waarbij we adviezen geven voor de uitvoering ervan als het gaat om de samenwerking tussen kinderopvangorganisaties en ouders. Het artikel sluit af met een beschouwing van het handboek in zijn geheel, weer vanuit het oogpunt van samenwerking tussen ouders en kinderopvang gezien.

Stappen in het project

Om de werkwijze zoals die in het handboek wordt omschreven, goed te kunnen vergelijken met de werkwijze die we in dit project hebben gehanteerd, hebben we hieronder in een notendop de stappen beschreven die we in dit project gezet hebben.¹

¹ Deze stappen worden generiek uitgewerkt in het document *Stappenplan en handvatten voor samenwerken met ouders in de kinderopvang* waarin diverse praktische handvatten en tips worden gegeven om de samenwerking met ouders op te zetten. Dit document is te vinden op itta.uva.nl/samenwerken.

Stap 1. Ga in gesprek met kinderopvangorganisaties én ouders

Bibliotheek Coevorden wilde graag met Gans Anderz samenwerken, omdat daar de ouders van de kinderen uit de nabij gelegen woonwagencampen een moeilijk te bereiken doelgroep vormde. Een standaard educatieprogramma, met o.a. *BoekStart in de kinderopvang*, zou daar te weinig opleveren. De bibliotheek organiseerde daarom een aantal *strategiesessies* waaraan de bibliotheek Coevorden, een aantal kinderopvangorganisaties (waaronder Gans Anderz) en de gemeente deelnam. Het doel van deze sessies was om te ontdekken hoe de bibliotheek en de gemeente kwetsbare ouders het beste zouden kunnen ondersteunen. Uit deze gesprekken bleken de verschillen in opvattingen over wat goed is voor de ontwikkeling van kinderen, én het werd duidelijk dat de bibliotheek mét ouders moest gaan praten en niet over ze. Als reactie op het thema van de sessies, *je wilt toch het beste voor je kind?*, gaven ouders aan dat het beste voor hun kinderen was om zo snel mogelijk aan het werk te kunnen en dat opleiding daarbij niet bijdroeg. Een groot verschil met de visie van de bibliotheek, maar: wél een uitgangspunt voor de vraag: hoe kom je vervolgens nader tot elkaar?

Stap 2. Stel samen doelen op

We spraken met de kinderopvangorganisaties af dat het doel van dit project zou zijn om het educatieve thuismilieu van ouders te bevorderen, op een manier die bij de ouders paste. Het bevorderen van dit educatieve thuismilieu is immers een belangrijke voorbode voor schoolsucces en hiervoor zijn activiteiten nodig die aansluiten bij de ouders.

Stap 3. Ga uit van de behoefte van ouders

Dit is een belangrijke stap waar de projectpartners uitgebreid stil bij hebben gestaan. Centraal stond het aansluiten op wensen en behoeften van ouders. Wat vinden zij belangrijk als het gaat om de opvoeding van hun kinderen? Wat doen zij graag met hen in het dagelijks leven en wat motiveert hen? Wat voor werk doen ze en wat ondernemen ze graag in hun vrije tijd? Wat zouden ze nog graag willen leren? De antwoorden op deze vragen hebben als uitgangspunt gediend om in het projectteam dusdanig aanbod te ontwikkelen dat aansloot op de ouders, wát dat ook mocht zijn.

Stap 4. Benoem sleutelpersonen

Zeker als het gaat om een moeilijk te bereiken groep ouders zoals de ouders uit de woonwagencampen, is een vertrouwensband met hen essentieel. Daarom was het plan om met *sleutelpersonen* te werken: personen die een goed contact hadden met de ouders én met de opvang. Op die manier konden we informatie verzamelen over de wensen en behoeften van ouders en daarop de activiteiten baseren. Het idee was om hier een aantal ouders voor op te leiden die hiervoor in aanmerking zouden komen.

Dit was lastig te organiseren in coronatijd, maar gelukkig beschikte het projectteam ook over een educatiemedewerker die de vaardigheden beheerste om op een laagdrempelige manier met ouders te spreken én ook de link kon leggen met de kinderopvang en het projectteam. Deze educatiemedewerker was overigens al ver vóór de start van het project werkzaam op de kinderopvang en zij was na een half jaar zo ver dat ouders ook wel eens in de bibliotheek kwamen. Met andere woorden: de rol van sleutelpersoon kan veel tijd vergen om op te bouwen.

Stap 5. Probeer aanbod uit

In coronatijd was het lastig om op basis van systematische gesprekken met ouders het aanbod vorm te geven. Niettemin hebben we verschillende dingen uitgetoetst om te ontdekken hoe we ook in deze tijd het beste contact met ouders konden maken om het gesprek over het educatieve thuismilieu op gang te brengen. Zo maakten de pedagogisch medewerkers filmpjes met spelactiviteiten van de kinderen, verspreidden die in de ouderappgroepen en vroegen daarbij hoe de ouders thuis speelden met hun kinderen. Ook voerden de medewerkers informele gesprekken (op het schoolplein of voor de ingang!) en keken een paar ouders mee op de groep (voor zover dat mogelijk was). Rond kerst kregen ouders een feestelijk tasje mee met activiteiten die zij samen met hun kinderen thuis konden uitvoeren, met als doel: spelplezier en veel interactie. In deze tassen zaten verschillende activiteiten zodat ouders konden kiezen wat ze zouden willen doen.

Stap 6. Werk vraaggericht en stel bij

De activiteiten in stap 5 hebben we geëvalueerd met ouders en daaruit bleek dat niet iedere locatie behoefte had aan dezelfde soort activiteiten. We kregen daarnaast terug van ouders dat activiteiten die je spelenderwijs kunt uitvoeren en waarbij je als ouder op allerlei manieren praat met je kind, erg gewaardeerd werden.² Met deze informatie hebben we op twee locaties een pilot opgezet met aanbod dat een aantal weken structureel werd mee gegeven. Ook hier gold dat we tussentijds geëvalueerd hebben met kinderopvangorganisaties én met ouders. Welke activiteiten sloegen goed aan, welke minder en hoe bevielen de ouderbijeenkomsten?

Stap 7. Borg de aanpak in je organisatie

De organisaties die hebben deelgenomen aan de pilot én organisaties die dat niet gedaan hebben maar hun ouderbetrokkenheidsbeleid wel een boost wilden geven, hebben een workshop gevolgd waarin zij een actieplan maakten om de aanpak voort te zetten óf om de eerste stappen te zetten. Hierbij was voor alle aspecten aandacht: doel bepalen, werving, planning, organisatie en evaluatie.

[Het stappenplan vergeleken met het Handboek](#)

Als we het bovenstaande stappenplan vergelijken met het stappenplan zoals die in het Handboek Hoger Bereik wordt omschreven, dan is te zien dat de meeste stappen stap 3 van het Handboek volgen (passend aanbod ontwikkelen). Stap 1 (waar staan we?) en stap 2 (vindplaats aanhaken) werden al eerder genomen door contact te leggen met de betreffende kinderopvangorganisaties. In het onderstaande nemen we daarom de meest relevante deelstappen van stap 3 uit het Handboek onder de loep.

² Dit sluit aan bij Van der Pluym et al (2019) die stellen dat een combinatie van spelen, het stellen van open vragen en het aanmoedigen om te praten het beste werkt om de mondelinge taalvaardigheid te stimuleren.

Het Handboek Hoger Bereik is onderdeel van de strategiekit Hoger bereik dat opgesteld is voor o.a. consulenten basisvaardigheden die bij bibliotheken bezig zijn. Het doel van deze strategiekit is om passend aanbod voor de NT1-doelgroep te ontwikkelen. Het Handboek en het bijbehorende stappenplan beschrijven vier stappen met deelstappen om dit aanbod te ontwikkelen: 1) Waar staan we? 2) Vindplaats aanhaken 3) Passend aanbod ontwikkelen en 4) uitvoeren van passend aanbod.

Stap 3 gaat over het ontwerpen van passend aanbod en bestaat uit de volgende deelstappen (stappenplan Hoger Bereik, Lost Lemon, 2018):

- 3.1 Hoe toets je aannames?
Klopt jouw idee voor aanbod met de verwachtingen van de doelgroep?
- 3.2 Wie kan de doelgroep aanspreken?
Wie kan vanuit de vindplaats het beste met de doelgroep in contact komen?
- 3.3 Wat zijn de behoeften van de doelgroep?
Je stemt het aanbod verder af op de behoeften van de doelgroep.
- 3.4 Wat is er nodig om het aanbod te detailleren?
Je maakt het aanbod concreet: denk aan tijd, locatie, frequentie en materialen.
- 3.5 Wat beloof je aan de doelgroep?
Wat is de onderscheidende factor of toegevoegde waarde die jij biedt aan de doelgroep?
- 3.6 Wat is de boodschap en hoe breng je deze over?
Hoe communiceer je je belofte aan de doelgroep?
- 3.7 Hoe reageert de doelgroep op het resultaat?
Hoe kun je evalueren of de doelgroep jouw aanbod als nuttig, prettig en/of leerzaam ervaart?

De gehele strategiekit is te vinden op [Bnetwerk](#).

3.1 Hoe toets je aannames?

We herkennen veel van de werkwijze die beschreven is in het Handboek. We hebben op verschillende momenten aanbod uitgetoetst, en pas nadat we de reacties hadden verzameld en geconcludeerd hadden welk aanbod bij welke locatie paste, gingen we dit uitproberen in de vorm van een structurele pilot.

3.2 Wie kan de doelgroep aanspreken?

Wat hier van enorm belang is geweest, is het inzetten van de educatiemedewerker die de rol van **slutelfiguur** bekleedde tussen ouders, opvang en bibliotheek. De functie van zo'n persoon kan niet genoeg benadrukt worden. Dit is iemand die de ouders leert kennen en een band met hen opbouwt, op goede voet staat met de opvang én de rol en mogelijkheden van de bibliotheek kent. Bovendien is een dergelijk persoon ook van onschatbare waarde bij de uitvoering van de pilot: het instrueren van

de pedagogisch medewerkers en het uitleggen van de activiteiten aan de ouders, het evalueren met hen, etc.

3.3 & 3.4 Aanbod afstemmen en concreet maken

De uitgangspunten die in 3.3 en 3.4 beschreven staan, herkennen we ook grotendeels, ook al is de aard van het aanbod natuurlijk anders. Wel viel ons onderstaande zaken op:

- Wat explicieter benoemd kan worden, is dat je niet iets compleet nieuws hoeft te bedenken. In dit project sloten we aan bij de middelen die kinderopvangorganisaties al gebruikten om ouders te bereiken, en bouwden daar op voort. Deze werkwijze paste bij het doel dat we voor ogen hadden: een vertrouwensband met ouders opbouwen, hun behoeften beter in beeld krijgen en samen met ouders werken aan de (taal)ontwikkeling van hun kinderen. Daar waren de diverse activiteiten die de organisaties al ondernamen, geschikt voor.
- Het beeld dat stap 3.3 en 3.4 oproepen, is dat je toewerkt naar compleet aanbod. Voor een kinderopvangorganisatie werkt dat niet op die manier: het is geen cursus of evenement, maar het aanbod bestaat uit spelactiviteiten, kijkmomenten op de groep en informele bijeenkomsten voor ouders, alles met het doel om het educatieve partnerschap te bevorderen.

3.5 Belofte aan doelgroep

In deze deelstap staan twee belangrijke vragen beschreven: 'Maar hoe ga je ervoor zorgen dat het aanbod ook de doelgroep bereikt? *Wat is de onderscheidende factor of toegevoegde waarde die jij biedt aan de doelgroep?*'³ Onze interpretatie van deze vragen is dat je heel goed duidelijk moet kunnen maken aan ouders (én overigens ook aan de uitvoerende professionals) wat het *doel* is van je aanbod én daarover ouders (en professionals) *realistisch moet informeren*. In ons geval was dat om ouders te laten ervaren hoe leuk het kan zijn om activiteiten met je kinderen te ondernemen en dat er talloze momenten zijn waarop ouders bezig kunnen zijn met de taalontwikkeling van hun kinderen. Natuurlijk, een grotere woordenschat is van belang op het moment dat kinderen naar de basisschool gaan en dan de noodzakelijke woordenschat beheersen om goed mee te kunnen komen met het aanvankelijk lezen.⁴ Het structureel inzetten van dergelijk aanbod zoals in ons project kan dan ook zeker tot een grotere woordenschat leiden, maar dat doel is redelijk ver weg en moeilijk(er) concreet te maken voor ouders.

Aanvullende tips

In de vorige paragraaf hebben we ons gericht op stap 3 van de strategiekits, omdat we die stappen bewust hebben gezet in het Tel mee met Taal project. Mede met het oog op de educatieve samenwerking met (laaggeletterde) ouders in de kinderopvang valt een aantal andere zaken op in het hele handboek en die stippen we hieronder aan.

Beperkte basisvaardigheden beter kaderen

Wat opvalt is dat het niet duidelijk is wat verstaan wordt onder beperkte basisvaardigheden. Wat valt hier precies onder en wat is de rol van anderstaligheid en meertaligheid? Het handboek lijkt zich te richten op de werving van mensen zonder migratieachtergrond en het Nederlands als moedertaal,

³ Zie het Handboek hoger bereik, p. 44-45.

⁴ Een voldoende grote woordenschat is een belangrijke voorspeller bij het ontwikkelen van leesbegrip. Zie hiervoor bijvoorbeeld de meta-analyse van García & Cain (2014).

maar dat wordt niet benoemd. Zeker NT2-ouders hebben veel meer ondersteuning nodig dan een project als dit kan bieden, maar dat moet wel duidelijk zijn. Het zou goed zijn om hier in het begrippenkader meer aandacht aan te besteden.⁵

Waarom willen mensen leren?

Ook is het opvallend dat de mate waarin basisvaardigheden een plaats krijgen in het aanbod dat wordt genoemd in lopende tekst en voorbeelden, enorm uiteenlopen. Van theatervoorstelling tot kookcursus en van hulp bij nieuwsbrieven op school tot campagne uitingen: er komt van alles voorbij. Wat impliciet aan bod komt, is de *motivatie* van mensen om deel te nemen aan aanbod. Dit was een van de belangrijkste drijfveren in ons project waarop het aanbod gebaseerd is: ouders willen het beste voor hun kinderen, ook al kan de visie wát dan het beste is, verschillen. Bijvangst is dat ouders ook ervaren hoe *leuk* het kan zijn om met taal en taalontwikkeling bezig te zijn.

Betrekken van uitvoerende professionals

In het handboek wordt op verscheidene plaatsen gesproken van het betrekken van het personeel van de vindplaats waar je als bibliotheek mee samenwerkt. Dat onderstrepen we volledig, al krijgt dat voor een doelstelling als het opbouwen van educatief partnerschap wel een andere invulling. Voor de kinderopvang is het bijvoorbeeld van belang dat de betreffende pedagogisch medewerkers worden meegenomen in de samenwerking. Wie heeft welke rol in het educatieve partnerschap, hoe verloopt taalontwikkeling bij kinderen en wat kunnen ouders daarin allemaal betekenen? Dat soort vragen zijn van belang om te bespreken met pedagogisch medewerkers én beleidsmedewerkers van de organisatie.

Wie werf je?

Tot slot is het belangrijk om te beseffen dat je met veel van het aanbod dat in het handboek beschreven wordt, een brede doelgroep aanspreekt en zeker niet alleen mensen die een ondersteuningsvraag hebben op het gebied van basisvaardigheden. Dit was ook zichtbaar bij ons project, en dat was een bewuste keuze. We wilden ouders er niet 'uitpikken' en een soort label opplakken, maar de pedagogisch medewerkers meegeven om met zoveel mogelijk ouders gesprekken aan te gaan over samenwerken en om als volgende stap een eventuele ondersteuningsbehoefte op het gebied van basisvaardigheden te bespreken. Om een dergelijk gesprek met een ouder te kunnen voeren, zijn vertrouwen én goede gespreksvaardigheden van enorm belang. Om hiermee een begin te maken, hebben we een aantal eenvoudige werkvormen geïntroduceerd waarmee pedagogisch medewerkers met iedere ouder, en dus ook die ouders die wél een ondersteuningsvraag kan hebben, het educatieve thuismilieu kunnen bespreken (zie hiervoor het activiteitenoverzicht op [itta.uva.nl/samenwerken](https://www.hetbegintmettaal.nl/begrippenlijst/)).

⁵ Zie hiervoor een handige lijst op <https://www.hetbegintmettaal.nl/begrippenlijst/>.

Tips voor het opbouwen van educatief partnerschap met ouders

- Investeer in het zoeken naar / benoemen van een sleutelpersoon.
- Stel een duidelijk profiel op voor de rol van sleutelpersoon. Welke vaardigheden en competenties moet deze persoon hebben? Wat zijn de taken?
- Sluit zoveel mogelijk aan bij de activiteiten die een kinderopvangorganisatie al uitvoert.
- Streef niet naar een compleet aanbod, maar probeer uit waar ouders behoefte aan hebben en laat het speelplezier en de bewustwording dat *iedere* ouder *altijd* kan bijdragen aan de taalontwikkeling van zijn/haar kinderen, voorop staan.
- Streef niet naar meetbare resultaten in de zin van woordenschatvergroting.
- Streef wél naar regelmatige evaluatie met ouders over de activiteiten.
- Zorg ervoor dat ouders ervaren hoe leuk het kan zijn om met taal en taalontwikkeling bezig te zijn.
- Neem zoveel mogelijk uitvoerenden van de kinderopvang mee in vragen die specifiek voor educatief partnerschap van belang zijn.
- Werf breed als het lastig is om die enkele ouder die ondersteuning nodig heeft, te bereiken.